

Ημερίδα για τα «Δικαιώματα Παιδιών και Νέων με Ειδικές Ανάγκες στην Εκπαίδευση και στην Κοινωνία» Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα Παιδιών και Νέων με Ειδικές Ανάγκες (Ι. Δι. Π.Ν.Ε.Α) 8 Μαΐου 2009.

Αξιότιμες κυρίες και κύριοι καλησπέρα,

Εκ μέρους του Συνηγόρου του Παιδιού, κ. Γιώργου Μόσχου, σας ευχαριστώ για την πρόσκληση στην ημερίδα του Ινστιτούτου για τα Δικαιώματα Παιδιών και Νέων με Ειδικές Ανάγκες. Θα καταθέσω σύντομα μία άποψη από την εμπειρία μου στο Συνηγόρο του Παιδιού και τις αρχές του δικαίου για τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία, μία ιδιαίτερα ευάλωτη κοινωνική ομάδα λόγω ηλικίας και κατάστασης.

Μεταξύ των διεθνών συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν κυρωθεί και αποτελούν εθνικό δίκαιο, με αυξημένη τυπική ισχύ που υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου¹, η ΔΣΔΠ αναγνωρίζει σε κάθε παιδί ίσα δικαιώματα Παροχών, Προστασίας και Συμμετοχής. Ειδικά για το παιδί με αναπηρία θεσμοθετεί **επιπλέον ιδιαίτερο δικαίωμα** για ειδική φροντίδα, για συνθήκες που εγγυώνται μία ζωή πλήρη και αξιοπρεπή, για διευκόλυνση της ενεργούς συμμετοχής στη ζωή του συνόλου και ενδυνάμωση της αυτονομίας του, για αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες προκειμένου να επιτευχθεί η **όσο το δυνατόν** πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική του ανάπτυξη.

Βάσει της Σύμβασης το παιδί με αναπηρία δεν μπορεί να τύχει **διάκρισης** λόγω της κατάστασής του², δηλαδή έχει όλα τα δικαιώματα που έχει κάθε παιδί. Ως διάκριση νοείται κάθε διαχωρισμός, αποκλεισμός, περιορισμός ή άρνηση λογικής προσαρμογής, στη βάση της αναπηρίας, που έχει ως αποτέλεσμα τη βλάβη ή ακύρωση της άσκησης του δικαιώματος³. Ένα παράδειγμα διάκρισης είναι ο νόμιμος ή μη διαχωρισμός και αποκλεισμός του παιδιού λόγω αναπηρίας από το κοινό σχολείο που παραβιάζει το δικαίωμά του στη συμμετοχή και την κοινωνικοποίηση με τους συνομηλίκους του στο μέτρο των δυνατοτήτων του⁴.

Από την άλλη πλευρά η **αρχή της ισότητας** που κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα επιβάλλει ίση μεταχείριση ίδιων καταστάσεων και ανόμοια ανόμοιων. Δηλαδή όλοι είμαστε ίσοι μπροστά στο νόμο όταν εφαρμόζεται, όμως, όταν θεσπίζονται οι κανόνες δικαίου, οι ιδιαίτερες συνθήκες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να υπάρχει ισότητα στην πράξη. Παράδειγμα. Σύμφωνα με την αρχή προβλέπεται στο Σ. η υποχρέωση του κράτους να υποστηρίζει τους μαθητές που έχουν ανάγκη συνδρομής ή ειδικής προστασίας⁵ καθώς και ότι ο άνθρωπος με αναπηρία έχει ιδιαίτερο δικαίωμα για μέτρα που θα του εξασφαλίσουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή του σε κάθε πεδίο της ζωής.

¹ Σ. αρ.28, παρ.1. Αυξημένη τυπική ισχύς, διεθνών συμβάσεων που έχουν κυρωθεί με νόμο.

² ΔΣΔΠ αρ. 2. Η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού είναι το πρώτο διεθνές εργαλείο “hard law” που αναφέρει την «ανικανότητα» ειδικά ως λόγο μη διάκρισης ενός προσώπου. Επίσης και ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ε.Ε. (αρ. 20,21)

³ General Comment no 5 para. III Committee ICESCR.

⁴ Η ΔΣΔΠ, προσδίδει ιδιαίτερο δικαίωμα στο παιδί με νοητική υστέρηση για «αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση... έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική του ανάπτυξη».

⁵ Σ. αρ16.

Τέλος μία επιπλέον διάσταση της αρχής της ισότητας εισάγεται με τη ΔΣΔΠ: η αρχή της ισότητας των ευκαιριών. Ως «εξίσωση των ευκαιριών»⁶ ορίζεται ⁷ η προοδευτική και αμετάκλητη συστημική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία τα συστήματα και οι δομές της κοινωνίας αλλάζουν, έτσι ώστε να καθίστανται **προσβάσιμα** στα πρόσωπα με αναπηρία, χωρίς να απαιτείται το αντίστροφο. Η εξίσωση των ευκαιριών απαιτεί θετικές ενέργειες εκ μέρους του κράτους για θέσπιση και υποχρεωτική εφαρμογή νόμων σύμφωνα με την αρχή⁸.

Σύμφωνα λοιπόν με τη διεθνή νομική προσέγγιση και τις αρχές του διεθνούς δικαίου η αναπηρία δεν είναι ένα ζήτημα Πρόνοιας (welfare) ή ζήτημα Πολιτικών Πρόνοιας αλλά ζήτημα διασφάλισης θεμελιωδών ελευθεριών ατομικών και πολιτικών και εφαρμογής ανθρωπίνων δικαιωμάτων οικονομικών, κοινωνικών, μορφωτικών. Υπό το πρίσμα ορισμένων από τις παραπάνω θεσμικές προβλέψεις η ελληνική νομοθεσία προβλέπει σε νόμους για την εκπαίδευση, την απασχόληση, για την ασφάλιση, τη δόμηση, ειδικές διατάξεις για ανθρώπους με αναπηρία. Όμως στο σύνολό της η νομοθεσία είναι ατελής, επειδή δεν λαμβάνει υπόψη την αναπηρία σε όλα τα ρυθμιζόμενα πεδία της ζωής και δεν υιοθετεί σε όλες τις ρυθμίσεις τις αναφερθείσες νομικές αρχές. Οι Υπουργικές Αποφάσεις για την εφαρμογή της νομοθεσίας, δηλαδή το λεγόμενο κανονιστικό πλαίσιο, συχνά περιορίζουν το γράμμα και το πνεύμα του νόμου συνεπώς συστέλλουν την εφαρμογή του. Οι Πολιτικές πάσχουν από άποψη προγραμματισμού και σχεδιασμού και φανερώνουν έλλειψη γνώσης για την διάσταση της αναπηρίας σε κάθε τομέα, τέλος η Δημόσια Διοίκηση συχνά δεν εφαρμόζει το νόμο.

Τα παραπάνω έχουν ως συνέπεια να μη διασφαλίζονται ούτε τα θεσμικά ούτε τα ουσιαστικά εχέγγυα ⁹ δηλαδή οι προϋποθέσεις για την πραγμάτωση των δικαιωμάτων των παιδιών με αναπηρίες. Θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά τους στην εκπαίδευση, στην κοινωνικοποίηση, στη συμμετοχή, στην υγεία, στην ψυχαγωγία παραβιάζονται. Παιδιά με κινητικές αναπηρίες δεν μπορούν να φοιτήσουν στο σχολείο επειδή οι υπεύθυνοι δεν κινητοποιούνται για να άρουν τα εμπόδια της πρόσβασης, ειδικά σχολεία δεν ξεκινούν στην αρχή του σχολικού έτους επειδή δεν έχουν προσληφθεί οδηγοί ή δεν επαρκούν τα σχολικά, εκπαιδευτικά προσαρμοσμένα προγράμματα δεν υλοποιήθηκαν ποτέ επειδή δεν εγκρίθηκαν με Υ.Α, παιδιά δεν γίνονται δεκτά σε σχολεία επειδή λαμβάνουν φάρμακα ή δεν υποστηρίζονται κατάλληλα επειδή έχουν σύνθετα προβλήματα νόησης και συμπεριφοράς, κατάλληλη ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη στο σχολείο και παιδαγωγικά μέσα δεν παρέχονται λόγω έλλειψης πόρων ή κατάλληλων ειδικοτήτων ή λόγω έλλειψης σύνδεσης υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης, παιδιά με αναπηρίες σε ιδρύματα δεν έχουν επαρκές ανθρώπινο δυναμικό για τη φροντίδα τους και είναι αποκλεισμένα από δραστηριότητες στην κοινωνία. Δομές για πρόληψη διάγνωση και πρόληψη της αναπηρίας, για υποστήριξη και εκπαίδευση της οικογένειας, για βραχυπρόθεσμη φιλοξενία του παιδιού και την ανακούφιση των γονέων, για ημερήσια δημιουργική απασχόληση, δομές για νέους

⁶ ΔΣΔΠ αρ. 28. Πρότυποι κανόνες για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρίες.

⁷ Από τους Πρότυπους Κανόνες οι οποίοι έχουν υιοθετηθεί με το νόμο 2430/ 1996 από την ελληνική πολιτεία, ("soft law") και προσδιορίζουν τις υποχρεώσεις των κρατών που προκύπτουν από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα

⁸ Βάση της αρχής οι Πρότυποι Κανόνες του ΟΗΕ αναφέρουν για παράδειγμα ότι πρέπει να επιδιωχθεί η σταδιακή ένταξη των υπηρεσιών ειδικής εκπαίδευσης και των υποστηρικτικών υπηρεσιών, μέσα στο σύστημα γενικής εκπαίδευσης, ως στόχος για ίση συμμετοχή όλων των παιδιών

⁹ Να σέβεται δηλαδή να απέχει από υιοθέτηση μέτρων που εμποδίζουν την άσκηση του δικαιώματος. Να προστατεύσει το δικαίωμα από τους τρίτους. Να παράσχει τις προϋποθέσεις για την υλοποίησή του.

και ενηλίκους με βαριές αναπηρίες απουσιάζουν. Αυτά είναι ελάχιστα παραδείγματα παραβιάσεων για τα οποία διαμεσολαβεί ο ΣΤΠ άλλοτε επιτυχώς άλλοτε όχι.

Η Διεθνής Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού τονίζει ότι το εμπόδιο δεν είναι η αναπηρία του παιδιού αλλά φραγμοί φυσικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί και οι αντιλήψεις. Η διάκριση μπορεί να δικαιωνίζεται από τη νομοθεσία, την κυβερνητική δράση ή απραξία, τις καθιερωμένες στερεότυπες αντιλήψεις και τα ΜΜΕ, στο βαθμό που συνδέονται και αλληλεπιδρούν¹⁰. Η στρατηγική προαγωγής των δικαιωμάτων πρέπει να συνίσταται σε δράση για την άρση αυτών των φραγμών¹¹. Συνεπώς για να επιτευχθούν οι εγγυήσεις για πραγματική ισότητα σε μία πολιτεία, που θέλει να καλείται ευνομούμενη και δημοκρατική είναι αναγκαίο να αναθεωρηθούν θεσμοί, δομές και αντιλήψεις.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Προσώπων με Αναπηρίες^{12 13}, η οποία προσαρμόζει τα ανθρώπινα δικαιώματα, στις ιδιαίτερες συνθήκες των προσώπων με αναπηρίες, τις οποίες κάνει ορατές¹⁴ πρέπει να κυρωθεί ώστε η εφαρμογή της να αναχθεί σε διεθνή νομική υποχρέωση της χώρας¹⁵. Η νομοθεσία σε όλα τα πεδία και το εκάστοτε κανονιστικό πλαίσιο για την εφαρμογή της πρέπει να αναμορφωθούν σύμφωνα με τις αναφερθείσες αρχές της ισότητας, της μη διάκρισης της εξίσωσης των ευκαιριών. Αναγκαία είναι η λήψη μέτρων πρόληψης, ελέγχου, καλών διοικητικών πρακτικών, επανόρθωσης σε περιπτώσεις παραβιάσεων, αλλά και η προώθηση εκστρατειών αλλαγής των κοινωνικών αντιλήψεων¹⁶. Απαραίτητη είναι η επίδειξη πολιτικού ήθους και βούλησης από τους εκπροσώπους της Πολιτείας για την υιοθέτηση και εφαρμογή νόμων και επιλογή Πολιτικών για την εκπαίδευση, την υγεία, την πρόνοια, την οικονομία οι οποίες να λαμβάνουν υπόψη τη διάσταση των ξεχωριστών ειδών αναπηρίας. Όμως για να γίνει σχεδιασμός των πολιτικών και προγραμματισμός κατανομής και αύξησης των πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού χρειάζονται αριθμητικά στοιχεία και στατιστικά δεδομένα, για το πόσα παιδιά υπάρχουν με αναπηρίες στην Ελλάδα, τι φύλου και τι ηλικίας, σε ποιες περιοχές της χώρας βρίσκονται, σε τι συνίστανται οι αναπηρίες τους και τι είδους ανάγκες προκύπτουν, πόσα βρίσκονται εκτός οικογενειακού πλαισίου κλπ.

Η εγκατάλειψη στερεότυπων αντιλήψεων από όλους μας για τις περιορισμένες δυνατότητες, τη μειωμένη αξία και παραγωγικότητα των παιδιών, ιδίως αυτών με βαριές ή πολλαπλές αναπηρίες ή σύνθετες αναπηρίες νόησης και συμπεριφοράς, και η αποδοχή της διαφορετικότητας είναι ένας σημαντικός στόχος και τα ΜΜΕ ως παράγοντας εξέλιξης αντιλήψεων και κοινωνικών αλλαγών έχουν ένα βασικό ρόλο στην προβολή θετικών εικόνων. Απαραίτητη είναι η εκπαίδευση των επαγγελματιών για τις συνέπειες και της ιδιαιτερότητες των αναπηριών και η ενημέρωση, γενικότερα της κοινωνίας αλλά ιδιαίτερα των παιδιών, για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όλα τα

¹⁰ The International Save the Children Alliance: Children's rights: equal rights? Diversity, difference and the issue of discrimination. Editor Sarah Muscroft. November 2000.

¹¹ Επιτροπή για τα Δικαιώματα του παιδιού, ημέρα συζήτησης για το παιδί με αναπηρία: «The Committee emphasizes that the barrier is not the disability itself but rather a combination of social, cultural, attitudinal and physical obstacles which children with disabilities encounter in their daily lives. The strategy for promoting their rights is therefore to take the necessary action to remove those barriers».

¹² Έχει υπογραφεί από την ελληνική πολιτεία (30 Μαρτίου 2007). Δεν αναγνωρίζει νέα δικαιώματα

¹³ και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο με το μηχανισμό εφαρμογής της Σύμβασης.

¹⁴ στο διεθνές νομικό στερέωμα

¹⁵ Hard law obligations

¹⁶ Committee on the rights of the child. General Comment no.9 (2006). The rights of children with disabilities. CRC/C/GC/9, II. The key provisions for children with disabilities arts. 2 and 23. A. Article 2.

παιδιά έχουν δικαίωμα στην παρουσία όλων και πρέπει να προετοιμαστούν για τη ζωή σε μία κοινωνία διαφορετικότητας και συμμετοχής γι' αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως μέσου θεωρητικής και πρακτικής διαπαιδαγώγησης στα ανθρώπινα δικαιώματα μέσω της συνύπαρξης διαφορετικών παιδιών σε ένα σχολείο το οποίο προσαρμόζεται στις εκπαιδευτικές ανάγκες κάθε παιδιού. Οι διαρκείς διεκδικήσεις από τους γονείς, ατομικές και συλλογικές, με προσφυγή στα προβλεπόμενα διοικητικά μέσα, σε ανεξάρτητες αρχές όπως ο ΣΤΠ και στα δικαστήρια εθνικά και ευρωπαϊκά είναι παράγοντες για την υλοποίηση των δικαιωμάτων του παιδιού με αναπηρία. Η συσπείρωση της κοινωνίας των πολιτών, με θετικές δράσεις και διεκδίκηση, για τη διάδοση γνώσης και τη θέση στόχων, ώστε να επηρεαστούν οι εκπρόσωποι της Πολιτείας, οι αποφάσεις των οποίων επηρεάζουν τις ζωές όλων, και συνακόλουθα οι Πολιτικές, είναι αναγκαία. Η αναγνώριση και η εφαρμογή των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων, συνεπώς και η ποιότητα και η λειτουργικότητα της κοινωνίας μέσα στην οποία όλοι πρέπει να συνυπάρχουμε ισότιμα, εξαρτάται από όλους μας.

Ιωάννα Κουβαριτάκη